

Fond za humanitarno pravo Humanitarian Law Center

Avalska 9, 11110 Beograd, Yugoslavia

Tel./Fax: +381-11-444-1487

+381-11-444-3944

063-210-536

E-mail: office@hlc.org.yu

Home page: <http://www.hlc.org.yu>

Dokumenti o prošlosti

1. maj 2002.

Operacija Bljesak **Etničko čišćenje zapadne Slavonije** **1. maj 1995. godine**

Dokument se zasniva na izjavama izbeglih Srba iz zapadne Slavonije, datim Fondu za humanitarno pravo tokom juna i jula 1995. godine u istočnoj Slavoniji.

Početak srpske pobune u Hrvatskoj vezuje se za 17. avgust 1990. godine, kada su Srbi u Kninskoj Krajini organizovali blokadu puteva i prometa. Na dan 25. juna 1991. godine, Sabor Hrvatske donosi Deklaraciju o suverenosti i samostalnosti, što podrazumeva da na teritoriji Hrvatske važe samo zakoni koje je donelo to telo. Do kraja 1991. godine, Srbi su, potpomognuti tadašnjom JNA, policijskim i paravojnim jedinicama iz Srbije, uspostavili vlast na trećini teritorije Hrvatske, uključujući delove istočne i zapadne Slavonije i Krajinu, i proglasili Republiku Srpsku Krajinu. U tim oblastima živelo 12,2% od ukupno 581.969 Srba u Hrvatskoj. Zaposednuta područja napustilo je više od 80.000 Hrvata, pod pritiskom ili zbog proterivanja. Nakon što su Srbi uspostavili kontrolu na području Hrvatske sa srpskom većinom, necelovito Predsedništvo SFRJ zatražilo je dolazak mirovnih snaga UN. Vensov (Vanceov) plan, koji su u februaru 1992. godine potpisali tadašnji predsednici Hrvatske i Srbije, Franjo Tuđman i Slobodan Milošević, garantovao je Srbima na zauzetim područjima zaštitu i ostanak srpske političke vlasti. U dokumentima o mirovnoj operaciji UN stajalo je da se istovremeno sa pristizanjem UNPROFOR-a, i JNA i hrvatska vojska moraju povući sa područja pod njihovom kontrolom, odnosno da se JNA mora povući sa cele teritorije Hrvatske. JNA je izvršila transformaciju prebacivanjem oficira u srpsku TO, koja kasnije dobija naziv Srpska vojska Krajine (SVK). Od 1992. do 1995. godine, na hrvatskom ratištu ništa ozbiljno se nije događalo. Objašnjenje je u činjenici da su u to vreme Srbija i Hrvatska bile zauzete ratom protiv Bosne i Hercegovine.

Hrvatska vojska ponovo dolazi na područje zapadne Slavonije, istočne Slavonije i Krajine 1995. godine. Prvog maja 1995. godine Hrvatska preuzima operaciju *Bljesak* za vraćanje teritorije zapadne Slavonije pod kontrolu države Hrvatske. U trenutku napada hrvatskih snaga srpski civili i 18. korpus SVK napuštaju zapadnu Slavoniju preko reke Save odlazeći u deo Bosne pod kontrolom Srba. Operacija *Bljesak* je ostvarila etničko čišćenje područja. U zapadnoj Slavoniji ostalo je oko 1.000 Srba od ukupno 13.000, koliko je živelo do 1. maja 1995. godine.

Tri dana pre operacije *Bljesak*, jedan Hrvat ubio je na benzinskoj pumpi u blizini linije razdvajanja srpskih i hrvatskih snaga jednog Srbina. Odgovorivši na to ubistvo, srpske snage otvorile su vatru na civilna vozila koja su išla autoputem, ubivši pri tome tri Hrvata.

Taj događaj su hrvatske vlasti javno navele kao razlog za preduzimanje operacije *Bljesak*; činjenice, međutim, nedvosmisleno ukazuju da je operacija bila veoma pažljivo isplanirana.

Operacija je trajala 59 časova – započela je 1. maja u 5.00 časova i završena 3. maja u 16.00 časova. Za to vreme, hrvatske snage su uspostavile kontrolu na 500 kvadratnih kilometara teritorije zapadne Slavonije koja je do tada bila pod srpskom kontrolom. Prema hrvatskim izvorima u operaciji je učestvovalo oko 7.500 pripadnika hrvatske vojske i specijalne policije. Hrvatski izvori procenjuju da je SVK u to vreme imala 5.500 pripadnika. Krajinski Srbi navode da je u operaciji učestvovalo 17.000 pripadnika hrvatskih snaga nasuprot 3.500 pripadnika SVK.

Tadašnji hrvatski ministar odbrane Gojko Šušak izneo je podatak da je u toku operacije poginulo 450 ljudi, većinom civila. Prema podacima "Veritasa", organizacije koja se bavi dokumentovanjem ratnih zločina tokom i posle operacija *Bljesak* i *Oluja*, hrvatske snage ubile su tokom 1. i 2. maja 283 srpska civila, koja su u međuvremenu identifikovana, i 79 Srba čiji identitet još uvek nije utvrđen. Najveći broj civila i vojnika stradao je prilikom granatiranja izbegličkih kolona, na putu od Nove Varoši do Bosanske Gradiške. Veliki broj ubijenih ostao je na tom putu kojim su se civili i vojska povlačili. Ima indicija da postoji nekoliko tajnih masovnih grobnica u koje su hrvatske vlasti sahranile posmrtno ostatke stradalih srpskih civila i vojnika.

U toku i posle ofanzive hrvatska vojska i policija zarobile su oko 1.500 Srba, većinom vojnosposobnih muškaraca. Oni su držani i ispitivani u Varaždinu, Požegi i Bjelovaru. Najveći broj njih je oslobođen nakon policijskog ispitivanja. Tokom zatočeništva srpski zarobljenici bili su izloženi torturi, fizičkom kažnjavanju i ponižavanju. Nakon završetka oružanih sukoba, hrvatski sudovi su optužili 4.438 pripadnika Srpske vojske Krajine i bivše JNA za ratne zločine. U zatvorima u Hrvatskoj nalazi se 107 osuđenih Srba.

Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju podigao je 25. jula 1995. godine optužnicu protiv Milana Martića, predsednika Republike Srpske Krajine u vreme operacije *Bljesak*, zbog protivzakonitog napada SVK na Zagreb 1. i 2. maja, što je prouzrokovalo smrt sedmorice civila i ranjavanje više desetina civila.

Život Srba uoči operacije *Bljesak*

Medicinska sestra u Okučanima M. D. očekivala je mirno rešenje. U izjavi FHP-u ona kaže:

Bila sam uverena da će zapadna Slavonija ponovo biti deo Hrvatske, ali da će Krajina imati neku autonomiju. Kada je otvoren autoput, 21. decembra 1994. godine, nadala sam se da će se sve nekako srediti, da će se rešiti pregovorima. Martić je u Pakracu 25. aprila 1995. godine rekao da je sve u redu, 'da mi čvrsto držimo našu teritoriju'.

Pripadnik Trećeg bataljona Prve brigade 18. korpusa A. S. iz Pakraca prvi put je izbegao u Srbiju 16. avgusta 1991. godine. Vratio se u Slavoniju u februaru 1992. godine. Tada je tamo već funkcionisala Republika Srpska Krajina. Otišao je kod rođaka u Šeovicu, predgrađe Pakraca. Tamo su bile razmeštene snage UNPROFOR-a. Mobilisan je u srpsku vojsku, ali on kaže da je do 5. maja 1995. godine bilo samo manjih borbi: "Mi nismo nešto ratovali, više sam imao obavezu da idem na stražu. Niti su oni napadali, niti smo mi bili neka vojska. Iščekivao sam da se sve smiri i da

se vratim u Pakrac. Sve poljoprivredne površine bile su zasejane i stoka se umnožavala. Stanovništvo je živelo mirno i bez straha da bi moglo doći ponovo do rata, kao 1991. godine". Tim rečima sveštenik iz Okučana opisuje život u zapadnoj Slavoniji uoči napada hrvatske vojske, 1. maja 1995. godine. Za napad je čuo preko Radija Okučani, oko 6.00 časova, koji je obaveštavao stanovništvo da ode u najbliža skloništa i da odatle ne izlazi bez uputstava opštine i komande 18. korpusa. Vojnicima je rečeno da treba da izdrže prva 3 sata napada, a da će u međuvremenu stići pomoć i teško naoružanje iz Republike Srpske.

Granatiranje izbegličkih kolona

Sveštenik iz Okučana ceni da SVK nije imala više od 3.500 vojnika, a da je u ofanzivi *Bljesak* učestvovalo preko 17.000 pripadnika hrvatske vojske i policije. Pripadnici UNPROFOR-a su napustili svoje položaje, što je izazvalo paniku među civilima. Tokom prvog dana, među Srbima se čulo da na nekim mestima hrvatski vojnici napadaju srpske položaje u uniformama, sa vozilima i oružjem UNPROFOR-a. Mladić, ranjen u Jasenovcu prilikom granatiranja 1. maja u 5.30 časova, koga je sveštenik sreo u bolnici u Banjaluci, ispričao mu je da su prurušeni hrvatski vojnici ušli u njegovo selo nakon granatiranja.

Do masovnog pokreta stanovništva došlo je 1. maja u popodnevним časovima. Sveštenik kaže da je **“zavladao strah među ljudima od neba koje se crnilo od projektila i dima iz kuća, zapaljenih granatama. Počinje evakuacija civila svim mogućim prevoznim sredstvima i iz svih sela okučanske opštine. Kolone izbeglica kretale su se prema Okučanima, Dubovcu, Novoj Varoši, Staroj Gradišci, mostu na reci Savi da bi prešli u Republiku Srpsku. To je bio jedini put kojim se moglo izaći. Sve što se kretalo tim putem neprestano je zasipano ubojitim sredstvima i nije bilo mesta gde nije bilo ranjenih. Izvlačili smo ranjene, a neki su prenosili svoje mrtve.”**

Sveštenik je išao po skloništima i obaveštavao ljude da je evakuacija u toku i da svi krenu prema Bosanskoj Gradišci. Tokom dana, 1. maja, Okučani su nekoliko puta granatirani i jednom je hrvatska avijacija bombardovala grad.

Napustio je Okučane oko 21.00 čas, sa suprugom i još nekim ženama i decom. Išli su u nekoliko automobila cestom, ali nije bilo formirane kolone. Vozio je svako za sebe. Putem od Okučana do mosta na Savi, video je mnoga uništena vozila i leševe na cesti i pored ceste. Dok su vozili, oko njih su padale granate i čule su se eksplozije. Ispred samog mosta na Savi naišli su na krater od avionskih bombi. Na most su ušli kroz uzak prolaz između dva kratera. Most je bio znatno oštećen.

U podnevnim časovima 1. maja, u selu Bijela Stena, hrvatske snage presekle su prolaz izbeglicama iz Pakraca, koje su bežale prema Bosni. Gađale su "zoljama" autobuse i tom prilikom stradali su mnoge žene i deca, koji su se nalazili u autobusima. Izbeglice koje su kasnije prošle tim putem videle su cisterne sa vodom i hrvatske vojnike kako peru put od krvi.

Zaposleni u Domu zdravlja poslednji su napustili Okučane. Kada su oko 18.00 časova otišli u opštinu da pitaju šta da rade, naišli su na praznu zgradu. Funkcioneri su već bili otišli. Oko 40 zaposlenih, među kojima sedam lekara i šest sestara, napustili su Dom zdravlja oko 22.00 časa i ličnim vozilima, jednim sanitetskim kolima i jednim kombijem krenuli prema Bosni. Toga dana, tokom prepodneva, zbrinjavali su ranjenike i mrtve sa terena, koji su dovoženi direktno sa položaja. Do podneva su dovoženi samo ranjeni i mrtvi vojnici. Kasnije su stizali i civili. Mrtve su stavljali u

jednu posebnu prostoriju. Tela sedmorice poginulih vojnika ostala su u Domu zdravlja, kada je medicinsko osoblje, 1. maja uveče, napustilo Okučane.

Medicinska sestra M. D. svedočila je FHP-u da je 1. maja popodne, oko 16.00 časova, u Dom zdravlja dovezen ranjenik iz Šeovice, učenik trećeg razreda srednje škole, koji je ispričao da je hrvatska vojska naredila stanovnicima da se okupe na fudbalskom igralištu radi evakuacije, i kada su se svi okupili, bili su zasuti granatama. Tom prilikom taj učenik je teško ranjen.

Na putu prema Novoj Varoši, udaljenoj 7 km od Okučana, kolona zaposlenih u Domu zdravlja susrela je vojni sanitet koji je ablendovao, dajući znak da nosi ranjenike u Okučane. Sestra M. D. kaže da je svima to bio užasan trenutak, **“taj vojni sanitet sa ranjenicima išao je prema Domu zdravlja u kojem nikoga više nije bilo osim mrtvih”**.

Kada su stigli u Novu Varoš, oko 22.30 časova, koja je do 1991. godine bila čisto hrvatsko selo, zasuti su granatama iz šume Prašnik. Na automobilu sestre J. R. popucala su bočna stakla. U kolima je bila sa još jednom kolegicom. O tom događaju ona navodi:

Strašno smo se uplašile. Zaustavila sam auto i iskočile smo van. Imale smo sreću da nas nisu pogodili. Ispred nas je bilo još puno praznih automobila, iz kojih su izleteli ljudi kao i nas dve. Neko je ostavio upaljene farove, tako da sam na traktoru ispred nas videla mrtvog čoveka za volanom i još jednu mrtvu osobu pored njega, ali ne znam da li je to bio muškarac ili žena. Nisam ništa više videla jer je bio mrak, ali je bilo jako puno zaustavljenih automobila. Pobegle smo u šumu. Htele smo šumom do Stare Gradiške, ali smo zalutale. Lutale smo šumom do 2.00 časa 2. maja. Tada smo sele pod jedno drvo i čekale da svane. Oko 5.00 časova smo čule kako padaju granate po Staroj Gradišci. U 5.30 časova avioni su dva puta tukli Staru Gradišku. U 9.00 časova smo krenule dalje kroz šumu. U 12.00 sati stigle smo u Gređane, čisto srpsko selo. Bilo je potpuno pusto, samo je stoka lutala po putu. Primetile smo da nam neki traktor dolazi u susret. Na njemu je bilo pet starijih ljudi i vozač, svi iz tog sela. Bežali su prema Mlaci, selu na Savi, odakle su hteli da pređu u Bosnu. Nas dve smo krenule sa njima. Od njih smo saznale da je tog dana, 2. maja, oko 11.00 časova, hrvatska vojska ušla u Okučane. U Jablanici na Savi zajedno smo prešli čamcem u Orahovo, u Bosni. Prevezla nas je krajinska vojska. Devetog maja, preko Međunarodnog krsta sam saznala da su moj suprug Savo i neki moji prijatelji zarobljeni. Savo je bio zatvoren u Slavonskoj Požegi, kapetan Kulić u Bjelovaru, Branko Dželajlija i Feđa Krupiđ u Varaždinu. Vojska Krajine se predala. Savo je bio zarobljen od 4. maja do 7. maja.

Ostali iz kolone medicinskog osoblja nastavili su putem kroz Novu Varoš, prema rečima sestre M. D., **“obilazeći leševe i uništena vozila po cesti”**.

Drugog maja, oko 5.00 časova izjutra, hrvatska avijacija je gađala most na Savi, kojim se prelazi u Bosansku Gradišku, i dve bombe su pale na kuću kod bolnice u gradu. U jednoj kući ubijeno je dvoje dece, dečak Nemanja i njegova sestra, a njihova majka Gordana Gajić zadobila je teške povrede nogu i tela. Prilikom tog bombardovanja ubijen je još jedan čovek, a ranjena su još četiri lica među kojima je i Bogdan Popović, kome je geler odsekao levu nogu u predelu cevanice.

Nakon bombardovanja mosta, 2. maja oko 9.00 časova, sveštenik iz Okučana vraća se kolima u Okučane da bi proverio da li je tamo ostao episkop zapadnoslavonski. Sa njim je krenula Milka Kesić. Kada su prošli most i ušli u Novu Varoš, kod druge kuće sa desne strane, hrvatski vojnici su ih gađali iz mitraljeza. Milka je odmah pogođena. Sveštenik kaže:

Milka je prvim pogotkom ubijena, a ja sam osetio udarac kugle u predelu leve lopatice, ali sam nastavio da vozim dalje dok su hrvatski vojnici pucali po automobilu. Čuo sam jasno udaranje kugli u automobil, a osećao sam da me kugle pogađaju na sve više mesta. Vozio sam sve dok me

vozilo slušalo. Pred sobom sam gledao mnoga vozila u dimu i vatri, na koja su padale granate iz šume Prašnik. Kada je vozilo stalo, smogao sam snage da izađem iz njega i potrčim prema tom užasu koji je goreo i iz koga se dimilo, gde su se čuli krici i jauci - to je bilo jedino mesto gde sam mogao da potražim spas. Video sam pobijene u vozilima i na cesti, ranjeni su jaukali. Uspeo sam se doteturati do čela kolone, i tu sam pao. Podigli su me neki ljudi i uneli me u neku kućicu. Tu mi je pružena prva pomoć, previjene su mi rane. Shvatio sam da sam sa ljudima, mojim parohijanima iz Okučana i okolnih mesta, koji su pokušali da izađu prema Republici Srpskoj, ali su hrvatski vojnici presekli kolonu i pucali po njoj. Tu sam bio više od nekoliko časova. Dok sam ležao u toj kući, doneli su Rauš Vasilija, civila iz Okučana, koji je bio ranjen u predelu stomaka, i Martinović Milana, takođe civila iz Okučana, koji je bio ranjen u glavu. On je bio živ kada je donet u tu kuću, ali je na putu do bolnice podlegao ranama. Pripadnici Vojske Krajine, koji su trebali da osiguraju bezbedan prolaz civila, odlučili su da krenu u proboj. Uspeli su da oslobode put. Većina hrvatskih vojnika je pobegla u šumu Prašnik, a neki su stradali u borbama. Kolona je nastavila prema mostu na Savi. Koliko sam video, kolona je bila duga oko 3 kilometra, a vozila su išla po širini čitave ceste. Mene su povelili u bolnicu u Bosanskoj Gradiški, a odatle u Banjaluku. Lekari su utvrdili da sam primio 9 kugli u telo. Ranjen sam u predelu ramena sa 2 kugle, u predelu kičme kod desnog bubrega, pogoden u ruku takozvanim dum-dum metkom koji je uništio veliki deo mišićnog tkiva, a ostale kugle pogodile su me u noge.

Pripadnik vojske B. M. iz sela Smrtići imao je 2. maja zadatak da sa svojom jedinicom obezbeđuje povlačenje civila iz opštine Okučani. Vojska je išla peške, a kolona, dugačka par kilometara, traktorima, automobilima i autobusima. Prema njegovom svedočenju, do Nove Varoši hrvatske snage nisu pucale na kolonu, ali u tom selu, iz šume Prašnik, zasuli su je vatrom iz pešadijskog oružja i artiljerijskog naoružanja. Pucali su po koloni. Ljudi su pokušavali da se izvuku na razne načine, neki su uspeli, a neki nisu. Kolonu je nadletao avion, ali nije pucao po koloni.

Od poznanika Rada Vujinca iz sela Smrtići saznao je da su u selu Medari ubijeni Rade Čakmak, Treskanica Anka i još neki Srbi iz tog sela.

Pripadnik diverzantske jedinice 54. brigade C. R. dobio je 1. maja zadatak da municijom snabdeva borcu na prvim linijama. Na položajima je zatekao rasulo među vojskom. Vojnici su odbijali da uzmu oružje i spremali su se na povlačenje. Ujutru 2. maja, u 3.30 časova vojsci je naređeno da krene u proboj kod Nove Varoši. Cela 54. brigada, oko 120 ljudi, uglavnom mladih, krenula je da deblokira put za povlačenje civila. Na putu ka Novoj Varoši sreli su kolonu civila koji su čekali da se probije обруč. To su bili seljani sa traktorima i kolima, ali najviše ih je išlo pešice. Hrvatske snage su tukle iz pravca Varoši i Gradiške. Svedok je išao kamionom u kojem se nalazila municija. Na putu je bilo leševa preko kojih je morao da vozi. Obruč je probijen oko 11.00 časova.

Pripadnik SVK M. S. iz sela Rajića se nakon raspada jedinice 2. maja priključio koloni koja se kretala putem prema Bosanskoj Gradiški. O napadu hrvatskih snaga na kolonu u Novoj Varoši, on kaže:

Po koloni je osuta paljba iz šume Prašnik. Pucano je po čitavoj koloni koja je bila dugačka 3-3,5 kilometra, bez obzira što je u koloni bilo mnogo više civila nego vojske. Po mojoj proceni, kolonu je činilo 500 do 700 vozila i oko 2000 do 2500 ljudi. Nakon prve paljbe, iskočili smo mi vojnici i sklonili smo se iza kuća. Grupicu u kojoj sam bio sačinjavalo je nas šest, moj brat i četiri borca iz bataljona. Laganim probijanjem, pokrivanjem vatrom i prebacivanjem od zaklona do zaklona, došli smo skoro do početka kolone, do ulaza u selo. Videli smo da se čelom ne možemo probiti jer je put bio blokiran, vozila na čelu kolone su bila pogđena, preprečila su put, i kolona je stala. Kolona je zakrčena kod gostionice 'Šeik' na samom izlasku iz sela. Dalje je pucano po koloni koja je stajala. Bilo je ljudi koji su pokušali da puzeći pređu taj deo zakrčenog puta - njih su

pobili. Na cesti i pored ceste bilo je vozila koja su ranije uništena, prethodnog dana, video sam pobijene ljude, neki od njih su ležali na cesti, a neki su ostali mrtvi u vozilima. Video sam bar 50 leševa, a nisam prošao čitavu kolonu. Ljudi koji su bili u koloni za nama padali su pogodeni, a bilo je dosta onih koji su zapomagali ranjeni. Bilo je mrtvih na cesti, mrtvih u vozilima koja su bila uništena. Video sam i četiri ubijena vojnika, od kojih dvojicu nisam poznavao, a prepoznao sam dva vojnika iz moje brigade, majora Tešanovića i vojnika Milana Mikašinića. Bila je to grozna slika, ljudi koji su pobijeni ranije bili su sasvim deformisani, neki su bili bez nekih delova tela, krvi je bilo svagde. Nigde nije bilo UNPROFOR-a, koji, ako ništa drugo, mogli su pomoći da evakuišemo žene i decu.

Nas šestoro braće bilo je u borbama ta dva dana. Jedan brat mi je nestao, ne znam da li je poginuo ili je zarobljen. Njegovo ime je Marić Jovan. Čuo sam i da su poginuli neki moji poznanici i prijatelji, Dragojlović Petar, Vučić Mladen, Đorđe Španović, Nikola Savić, vojnici iz Rajića.

Oko 14.00 časova prešao sam most na Savi, bacivši pušku u rijeku. Bio sam strašno razočaran našim vlastima jer su dopustili da izginu toliki civili, i više ne želim da se borim ni za koga. Otišao sam u prihvatni centar u Novoj Topoli i tamo sam našao svoju porodicu. Tamo sam saznao i da su Hrvati, koji su od 1991. godine ostali da žive sa nama, iz sela Borovac, također pobjegli i napustili svoje kuće jer su se bojali odmazde hrvatskih snaga.

Z. L.J. iz Bodegraja, vojni obveznik, pozvan je 1. maja u 2.00 časa da se javi u jedinicu u Staroj Gradiški. Tu je preuzeo oklopno vozilo za koje je bio zadužen. Dobio je zaduženje da ide u proboj prema Okučanima. Oko 12.00 časova stigao je u komandu. Video je potpuno rasulo. Tu su bili samo niži oficiri, viši su bili već pobjegli iz Okučana. Vojnicima je rečeno da idu kuda znaju. Z. L.J. se 2. maja priključio koloni koja je išla za Bosnu. Nalazio se u koloni kada su hrvatske snage napale kolonu:

Kolona je išla jako sporo.. Granate su padale između šume Prašnik i sela. Video sam kad su uništena jedna kola, granata je pala na njih. Ne znam ko je bio u tim kolima. Kako smo se približavali kraju sela, ranjenih i mrtvih je bilo sve više i više. Početak kolone je bio na izlazu iz Nove Varoši, pored kafane 'Šeik', gde je kolona bila blokirana, a ljudi su stalno pristizali. Bilo je puno uništenih automobila, traktora. Najviše žrtava je bilo tamo gde nije bilo kuća. Svaki automobil, ili drugo vozilo koje se tu pokušalo probiti, gađan je snajperom ili 'zoljaom'. Po koloni su stalno padale granate, koje je pešadija hrvatske vojske navodila na ljude. Počeli smo se probijati ujutro. Probijali smo se nekoliko sati, možda i više. Prelazili smo par metara na sat. Oko nas je bilo strašno puno uništenih automobila, leševa, traktora. Leševi su ležali po cesti, neki su bili u automobilima, na traktorima. Bilo je pobijene dece, žena, starih ljudi, neki ljudi bili su bez delova tela, bez ruku, nogu, glave. Svi leševi su bili bledozelene boje, izgaženi, izobličeni. Na asfaltu i na travi se videla krv, zbog kiše je tekla potocima. Najteže je bilo kada sam nailazio na tako unakaženu decu. Teško mi je da se toga sećam, želim to da zaboravim, a ne znam kako. Te slike su mi stalno u glavi. U početku sam obilazio mrtve, ali kako smo se približavali kraju sela, bilo ih je sve više i više na cesti. Nisam mogao da ih obilazim jer je put bio blokiran. Morao sam kombijem prelaziti preko leševa. Nailazio sam na leševe poznatih i nepoznatih ljudi. Ne mogu toga da se sećam. Video sam Nedeljka Živkovića iz Okučana i Jocu Bogičevića, invalida bez ruke, također iz Okučana. Obojica su bili civili. Video sam jednog starog čoveka iz Rajića - on je na prikolici traktora vozio mrtvog sina. Video sam jedan traktor koji je bio pogoden granatom - bio je potpuno uništen. Video sam jednog starog čoveka koga sam znao iz viđenja, ležao je izgažen na cesti.

Onaj naš kraj je izdan, to je prodato. Naši komandiri, većina je pobjegla. Oni su po pet dana provodili u Slavonskom Brodu. Sa Hrvatima je do zadnjeg dana bio razvijen šverc, komandni kadar je umesto odbrane organizovao trgovinu. Zato i jesu pobijeni toliki civili. Veći deo vojske je izašao 1. maja, a veći deo 54. brigade je krenuo ujutro 2. maja. Neki od njih su otišli šumom preko Gređana, i sa njima je bilo dosta civila.

Ne mogu verovati da su Hrvati pucali po koloni žena, dece i staraca. Po koloni je pucano iz sveg oružja rafalno. Hrvatski vojnici su se služili svim i svačim. Tako su u Goricama po srpskim vojnicima pucali obučeni u uniforme UNPROFOR-a. Tu je izginulo puno vojnika.

U Banjaluci sam razgovarao sa Abramović Stojanom, koji je 2. maja oko 2.00 časa izjutra bio na putu prema Bosanskoj Gradiški. Video je blokiranu cestu i rasuta tela civila koji su pobijeni prethodne večeri. Video je hrvatske vojnike na cesti oko traktora na kom je sedeo neki čovek. Tog čoveka su hrvatski vojnici najprije svukli sa traktora, a nakon toga Stojan je video bljesak, i taj čovek je pao mrtav. Stojan je tada upalio svetla na svom automobilu, i vojnici su zapucali po njemu. On je iskočio iz automobila i sakrio se u neku kuću. Pred jutro je kroz šumu otišao do kanala Strug, i odatle dalje za Bosansku Gradišku.

Pripadnik vojske K. V. iz Ratkovca takođe je bio u koloni koja je napadnuta 2. maja u Novoj Varoši:

U koloni su bili uglavnom žene i deca i stariji ljudi. Kada je čelo kolone bilo na Pustarama, gde se nalazila baza UNPROFOR-a, nepalski bataljon, začelje kolone je bilo 3 km odatle, u selu Dubovac. U koloni su bili civili iz Okučana i okolnih sela. Imao sam zadatak da obezbedim prolaz koloni civila do Bosanske Gradiške. Sa kolonom je išlo oko 1000 boraca u uniformi. Moj otac i dva brata su takođe obezbeđivali odstupnicu koloni civila. Oko 5.30 časova izjutra stigli smo u Novu Varoš. Naišli smo na posledice masakra od prethodne večeri. Autobus pogođen 'zoljaom' bio je pun mrtvih, uglavnom žena i dece. Polupana i prevrnuta kola, uništeni, spaljeni traktori. Na traktorima i u kolima mrtvi ljudi. Leševi su ležali po putu. Delovi tela na sve strane, nije moglo da se prođe. Bilo je ranjenih koji su još davali znake života. To se sve nalazilo na putu kroz Novu Varoš od kafane 'Šeik' do benzinske pumpe, na dužini od 500 metara. Put je inače širok oko 15 metara. Imali smo nameru da prokrcimo put i provedemo civile. Međutim, odmah smo bili napadnuti iz šume Prašnik. Hrvatska vojska nas je gađala iz minobacača, haubica, tenkova, bestrzajnog oružja i pešadijskog naoružanja. Zračnom linijom 5-6 km od nas, čulo se kako avijacija tuče bombama most preko Save i bolnicu u Bosanskoj Gradiški. Od 5.30 do 11.30 časova trajala je grčevita borba. Kiša metaka i granata. Preživio je samo onaj koji je imao ludu sreću. Čim je napad počeo, civili su ostavljali svoja vozila i bežali. Krili su se po porušenim kućama kraj puta, nešto ih je pobjeglo šumom, a većina ih je izginula. To je bila borba prsa u prsa. Bio sam na čelu kolone. Izginulo je oko 500 ljudi, mahom civila. Oko 9.00 časova ranjen je sveštenik Počuča Savo u autu 'aleko'. Sa njim u kolima je bila Kesić Milka. Ona je poginula. Video sam borca Crnić Milovana iz Smrtića, ranjenog. Sada se vodi kao nestao. Poginuli su borci u uniformi Cicvara Milan i Pucarević Gojko iz Smrtića. Poginuo je i civil Bogić Jovan iz Okučana u 'mercedesu', kada je auto pogođen 'zoljaom'. Bogić je inače bio invalid bez šake i nije bio vojni obveznik. Sa njim u 'mercedesu' je poginuo civil Živković Nedeljko sa još dvojicom, takođe civila. Izvukli smo otprilike 50% kolone. Uspeo sam samo 4 ranjenika da dignem i prenesem u Bosansku Gradišku. Sigurno da sam proleteo pored nekog ranjenika koji je bio u komi, pa sam mislio da je mrtav. Oko 9.00 časova mi se učinilo da vidim jednog svog rođaka, ranjenog kraj puta. Puzao sam kroz koprive, uz kuće pored puta da bih stigao do njega. Međutim, nije bio to taj. To je bio neki dečko, oko 20-ak godina, iz Rajića. Bio je pogođen tromblonskom minom u stomak. Ispala su mu creva i on ih je pridržavao rukom. Tanka creva su mu curila između prstiju. Možda je bio već mrtav. Borba je trajala do 11.30 časova. Proboj je

uspeo. Držali smo im odstupnicu sve do kanala Strug. Tada nas nije više tukla pešadija već samo njihova artiljerija iz sela Visoka Greda kod Nove Gradiške. Od 11.30 do 13.00 časova smo se probijali od kanala do mosta na Savi. Tu ima jedno 2 do 2,5 km. Sve vreme nas je tukla artiljerija. Sećam se da sam na kanalu Strug video traktor pogođen ručnim bacačem Na tom traktoru je ostalo troje mrtvih, muž, žena i dete od četiri-pet godina. Video sam kada je 'osa' pogodila vojni sanitet u kome su voženi ranjenici u bolnicu, u Banjaluku. Među ranjenicima je sigurno bilo vojnika i civila. Samo je preživio vozač saniteta Malešević Gojko, ostali su poginuli. Jedan ranjenik je ispao iz vozila i video sam ga kako gori u plamenu. Sećam se kako su granate padale na automobile pune civila. Pogode auto a komadi mesa lete na sve strane. Video sam jednog dečka iz sela Subotska, oko 30-ak godina, u civilu, ležao je na putu bez gornjeg dela lobanje. Ispao mu je bio mozak. Stavili smo mu telo na traktorsku prikolicu i odvezli ga u Bosansku Gradišku. Kupili smo ranjene, mrtve nismo mogli. Mnogi su samo plakali i kukali od tuge i žalosti. Nismo mogli sve ranjene da pokupimo i poneseo sa sobom. Drugog maja je sve vreme padala kiša. Bili smo mokri od kiše i znoja i blatnjavi. Ranjenici su ležali okolo i kukali. Krš i lom po putu od havariranih vozila. Razbijeno staklo na sve strane. Delovi tela po putu. Tukli su nas i snajperisti iz šume Prašnik. Takmičili su se ko će više nas da pogodi. U jednom trenutku sam bio tako blizu ruba šume da sam čuo jednog od njih kako kaže: 'Skinija sam šesnaestog'. Kada smo prelazili savski most, tukli su nas granatama. Tukli su nas sve do stadiona Kozara u Bosanskoj Gradiški. Tada su gađali i bolnicu u Bosanskoj Gradiški.

Poginuli 2. maja

Svedoci sa kojima su razgovarali istraživači FHP-a imali su neposredno saznanje da su 2. maja, prilikom napada na izbegličku kolonu poginuli pripadnik SVK "Mudri", potpukovnik Tešanović iz Rajića, Dajić iz Medara, kome je istom prilikom ranjen otac, Migel Radulović iz Okučana, Džakulin zet, i Vukadinović Zoran (21). Oni navode da je iz sela Smrtići (Ratkovac) u opštini Okučani poginulo 16 ljudi: Eškić Vojin (1940), borac, Dabić Milorad (1960), borac, Dabić Milan (1951), borac, Zubović Mirko (1940), borac, Zec Vojin (1951), borac, Cvjetičanin Dušan (1954), borac, Pucarević Gojko (1956), borac, Cicvara Milan (1948), borac. Ljubotina Nikola (82) je na svirep način ubijen u svojoj kući u selu Ratkovac. Tragove ubistva video je Kondić Ranko iz Okučana 4. maja. Marinković Stevo (1951), duševno poremećen, nije bio vojni obveznik, ubijen je u svom dvorištu iz puške. U kući mu je bila samo teško bolesna majka koja je granjem i daskama pokrivala njegovo telo, kako ga ne bi stoka pojela. Njegovo telo su Hrvati sahranili na groblju u selu Trnava. Bošnjaković Mile (1949), civil, takođe umno poremećen, ubijen je u svom dvorištu iz puške. Bošnjaković Đorđe (1955), borac, Miletov brat, poginuo je na položaju. Botić Miloć (1930), civil, ubijen je iz puške oko 10. maja. Njegovo telo su videli neki zarobljenici koji su u to vreme oslobođeni.

Nestali tokom sukoba

Malijević Rajko i Grlica Savo iz sela Rajići, i Bjelić Draženko iz sela Borovac, pripadnici policije krajiških Srba nestali su tokom sukoba 1. i 2. maja. Poslednji put su viđeni 30. aprila, kada su iz Rajića zajedno otišli na Roždanički most, gde su im bili položaji. Niko nije video da su poginuli. Marić Jovan, pripadnik vojske iz Rajića, takođe je nestao za vreme sukoba. Pripadnik vojske Crnić Milovan (30) iz Smrtića je 2. maja ranjen prilikom napada hrvatskih snaga na kolonu u Novoj Varoši. Od tada mu se gubi svaki trag. Poslednji ga je video Kerezović Vladimir iz sela Ratkovac, na putu kroz Novu Varoš. Savelić Živko (1970), borac, takođe je nestao tokom napada na izbegličku kolonu.

Hapšenje muškaraca u Šeovici

Oko 60 Srba iz sela Bjelanovci izbeglo je nakon granatiranja tog sela u Šeovicu, predgrađe Pakraca. Zbog granatiranja nisu izlazili iz kuće u kojoj su bili smešteni. Četvrtog maja oko 16.00 časova čuli su da je potpisana kapitulacija i da svi moraju da predaju oružje. Srpski vojnici išli su od kuće do kuće i obavještavali civile da na prozoru ili u dvorištu istaknu belu zastavu.

U kuću, u kojoj se nalazila T. L. iz Bjelanovaca, najpre je došla hrvatska civilna policija, a zatim hrvatska vojska:

Ušli su, rekli su nam da nam se ništa neće dogoditi, da žene i deca stanu na jednu a muškarci na drugu stranu ceste, u red dva po dva. U našoj kući je bilo devet ili deset muškaraca, među kojima je bio gazda sa dva sina. Od muškaraca koje sam znala bili su Romanić Rade i Bolić Duško iz sela Bjelanovci, ostale ne znam jer su bili iz Šeovice. Vojna policija je odvela sve muškarce.

Pripadnik srpske vojske A. S. iz Pakraca i dvadesetak seljana iz Šeovice držali su položaj na Lipičkom i Pakračkom polju, gde je bila linija razdvajanja. Samo trojica su bili mlađi. Od oružja su imali puške. Dva dana i dve noći su stražarili pod artiljerijom. Stanovništvo je bilo po skloništimu. Šeovica je granatirana. Vaso Dolinić je sa fudbalskog igrališta preneo u svoju kuću leševe dve devojčice od 14 do 15 godina i jedne starije žene. Bile su mu nepoznate. Poginule su od granata.

A. S. navodi da su Stevo Harambašić i Veljko Džakula otišli 4. maja na pregovore u Pakrac u vezi sa predajom oružja UNPROFOR-u. Prema njegovim rečima hrvatska policija je u Pakracu uhapsila Džakulu i Harambašića pre početka pregovora, kada su hrvatske snage u 13.55 časova ispalile tri granate iz sela Kusionja (prema Požegi) u Prekopakru na hrvatsku teritoriju, optužujući Srbe da su to oni učinili. Istog dana u Šeovici je organizovana predaja oružja. Komandanti SVK pozivali su pripadnike da donesu i predaju oružje. Na mestu gde je ranije držano oružje okupilo se 450 do 500 seljana iz pakračkih sela Šeovica, Japaga, Gavrinica, Kričke, Goraja, Šumetica, Brusnik, Kraguj koji su bili u 51. pešadijskoj brigadi 18. korpusa SVK. Oko 17.00 časova, umesto UNPROFOR-a prema dogovoru u selo su došle hrvatska vojska i policija. U Šeovicu je došlo 20 do 30 policajaca i vojnika. Pokupili su sve muškarce stare od 15 do 60 godina. U koloni, cestom Japaga – Gavrinica, odveli su ih do pravoslavne crkve u Pakracu. U koloni je bilo oko 1000 ljudi. Hrvatski vojnici ih putem nisu maltretirali, samo su ih psovali. Ispred crkve su ih poređali u dva reda. Posle 22.00 časa stigli su autobusi i njima su zarobljeni Srbi odvedeni na ispitivanje u Varaždin, Bjelovar i Požegu.

Ispitivanje u Varaždinu

A. S. je u grupi od 500 muškaraca odveden u Varaždin u sportsku dvoranu:

Do podne smo sedeli ispred dvorane na nogama, ruke smo morali da držimo iza leđa a glavu među nogama. Dok smo tu bili, došao je kamion hrvatske vojske iz Daruvara i jedan oficir je izašao, pokazao na određene ljude, na njih dvadesetak, i te su nekuda odveli. Ne znam više ništa o tim ljudima. U toj spotskoj dvorani su nas čuvali vojni i civilni policajci. Sve su nas popisali. Meni su uzeli sat marke 'seiko'. Uzimali su i drugima vrednije stvari.

Trećeg ili četvrtog dana uveče jedan u civilu i stražar prozvali su nas petoricu po imenu. Pored mene prozvali su Bokan Voja, Milićević Slobodana, Lukić Mana i Romanić Milenka. Svi smo bili iz iste brigade. Odveli su nas svu petoricu u WC. Rekli su nam da se sa dva prsta oslonimo na zid i da raširimo noge. Za nama je ušlo oko deset policajaca. Tukli su nas pendrecima, nogama, rukama. Onda bi nas poređali uza zid, naredili da kleknemo, da stavimo ruke iza leđa i opet šutirali sve dok ne popadamo u nesvest. Onda bi nas polili vodom, pa nastavili da tuku. Ne znam koliko je to trajalo, meni se činilo satima. Maneta su pre toga ispitivali u hali i još su ga tada

pretukli. On je bio u najtežem stanju. Tada u hali ga je tukao jedan mlad oficir, visok, star oko 25 godina, plav, širokog lica i nosa, jak, visok skoro dva metra.

Svakodnevno, od ujutru do kasno uveče dolazili su oficiri, prozivali pa ispitivali ljude. Svi ispitivani su bili tučeni. Najgore su prolazili oni koje je ispitivao taj mladi oficir koji je tukao Mana. On jedini nije nosio činove. Bilo je raznog maltretiranja. Neke su terali da jedu so i biber. Hranu, koja nije bila loša, dobijali smo dva puta dnevno. Grozno je bilo što ljudi nisu smeli da idu u WC jer su znali da tamo hrvatski policajci i oficiri najviše tuku, pa su vršili nuždu u hali. Po celu noć nam nisu davali mira. Svakih pet minuta smo morali da ustajemo i da pevamo 'Lijepa naša'. Puste nas da legnemo i čim se smirimo opet ustaj i pevaj. Preko dana su nas stalno terali da sedimo prekrštenih nogu, ruku iza leđa, a glavu među noge. I tako smo sedeli satima.

Ja sam imao sreću da me nisu ispitivali u toj hali. Tukli su me u WC-u. Najgore su prolazili oni koje su prvo prebijali oficiri a zatim stražari u WC-u. Video sam mnogo tako pretučenih. Pašić Predrag (25) iz Obrovca pretučen je toliko da nije mogao da hoda. On je ostao u logoru posle mene. 'Milojku' iz Lipika, starom između 22 i 25 godina, prebili su ruku, imao je otvoreni prelom pa su mu stavili gips. On je pušten sa mnom. 'Karas', rođen u Slavonskoj Požegi, živeo u Okučanima (30), prebijen je tako teško da nije mogao da hoda. On je ostao posle mene u logoru. Ugrinić Nikola (40), rodnom iz Gornjeg ili Donjeg Grahovljana, gde je živeo pre rata a posle izbegao na srpsku teritoriju, tučen je kao i drugi. Ostao je posle mene. Vranešević Vlado iz Pakraca, radio je kao poslovođa u pilani u Pakracu pre rata, ostao je posle mene u logoru. Mog strica Alavukovića Veljka (60), mislim da nisu tukli. Njega su oslobodili pre mene. Dečaka Predraga Lukića, učenika prvog razreda srednje škole nisu tukli, oslobodili su ga pre mene.

Pre mene je pušteno oko 150 ljudi. Druge večeri su počeli da puštaju starije ljude i decu. Posle tri-četiri dana nas je obišao Međunarodni Crveni krst. Ja sam registrovan pod brojem 322525. To je sada jedini dokument koji posedujem. Imao sam ličnu kartu Republike Srpske Krajine, izvađenu pre dve godine u opštini Pakrac. Uništio sam je pre zarobljavanja.

Dok smo bili u sportskoj hali, svaki dan su vodili ljude na ispitivanje van hale. Mene su posle tri-četiri dana prozivali po imenu i nas desetak su ubacili u maricu. Nisam znao kuda nas voze. Mislio sam da nas vode na likvidaciju. Odvezli su nas u Varaždin u policijsku stanicu. Tu smo ispitivani pojedinačno. Ispitivali su nas neki u civilu. Mene je taj jedan pitao odakle sam, gde sam bio, šta sam radio. Bio je korektan. Ispitivao me je oko sat vremena. Najviše su ga zanimali komandanti u našoj vojsci i ko je ubijao civile. Svih nas desetero je u isto vreme ispitivano u istoj sobi, ali je svako imao svog islednika. Nije bilo fizičkog maltretiranja. Ali sam ja dan pre toga bio prebijen u WC-u, ono što sam već pričao i bilo me je strah. Ne mogu da se setim ljudi koji su tog dana bili sa mnom u policiji. Sećam se samo Alavuković Dušana, to je moj brat od strica i Sašić Čedomira iz Lipika. Posle sat vremena ispitivanja odvezli su nas nazad u dvoranu. Posle dan-dva, čitali su imena i prezimena i tada je oko 100 ljudi pušteno. Stali smo u dva autobusa. Dovezli su nas u Gavrinicu po noži, oko 4.00 časa ujutru. Posle par sati morali smo se javiti u policijsku stanicu da nas evidentiraju. Tada sam saznao da UNPROFOR treba da preveze prvi konvoj izbeglica u Gradišku. Ja sam se ubacio na spisak preko reda i tako sam prešao. To je bio prvi konvoj koji je prešao Savu. Bilo nas je 50-60, većinom starijih ljudi, i nas desetak mlađih koji smo se ubacili preko reda.

U Gradiški sam sreo prijatelja Stevu Ljiljaka iz sela Borovac, između Okučana i Novske. Kad je počeo napad bio je sa još četrdesetak seljana na položajima između Okučana i Rajića. Počeli su da se povlače i povelili su sa sobom još oko 100 civila iz Rajića i Paklenice. Negde između Okučana i Bodegraja, u jednoj šumi su ostavili civile, žene i decu. Mislili su da će tako lakše

pobeći, da civile niko neće dirati. Kada je hrvatska vojska naišla, pucala je po tim civilima. Prilikom povlačenja vojska je naišla na zasedu. Stevo mi je pričao da to nisu bili Hrvati, da su pričali na nemačkom i da su imali nekakve bele uniforme. Uspeli su da im pobegnju.

M. M. iz Bjelanovaca, pripadnik Srpske vojske Krajine, bio je zatvoren od 4. do 7. maja u Varaždinu:

Drugog maja smo bili u okruženju. Oko 15.00 časova bilo je veliko granatiranje i isterani smo iz rovova. Povlačili smo se prema Gavrinići. U pakračkoj opštini je tada bilo oko 2000 civila, nismo imali kud, morali smo da se predamo. UNPROFOR se uključio u pregovore oko predaje.

Četvrtog maja Harambašić je potpisao predaju. Morali smo poskidati uniforme i predati oružje. Otišao sam u Šeovicu, skinuo sam uniformu i pomešao se sa civilima. Moja porodica je pobjegla iz Bjelanovaca i stigla u Šeovicu 3. maja. U 13.45 časova kapitulacija je bila potpisana, a već u 14.00 časova hrvatska vojska je počela da granatira Šeovicu. Gledao sam kako gađaju kuće, pogodili su jedan 'golf', ubili kravu. Ljudi su se krili u podrumima. Granatiranje je trajalo oko 20 minuta. Oko 14.30 časova u selo je najpre ušla hrvatska policija, a zatim hrvatska vojska. Načelnik te hrvatske specijalne policije je naredio da se muškarci od 18 do 60 godina izdvoje i formiraju kolonu i krenu peške prema Pakracu. Izdvojili smo se i krenuli, a žene i deca su ostali. Čuvao ih je UNPROFOR koji je sve vreme bio prisutan. U koloni nas je bilo između 600 i 700. Išli smo peške oko 4-5 km. Hrvatska vojska je počela da nas maltretira kada smo stigli u Gavriniću. Išli su od jednog do drugog. Psovali su nas, neke su izvlačili iz kolone i tukli. Video sam kada su pretukli Šeatović Nikolu iz Kobačevca i Dragušina Nikolu Nigera, komandira bataljona. Svakog od njih je tukla grupa od njih 5-6 vojnih policajaca. Šutirali su ih, udarali šakama, po bubrežima, po celom telu. Tukli su ih oko 30 minuta. Oko 20.30 časova potrpali su nas u autobuse, tako da su neki morali da stoje, i povezli. Konvoj od 10 autobusa, sa oko 700 zarobljenika, krenuo je za Varaždin. Stajao sam sve vreme. U autobusu su bila četiri civilna policajca, specijalca u crnim uniformama. Jedan od njih je išao kroz autobus sa repetiranim pištoljem i ko god bi malo zadremao, stavljao bi mu pištolj na čelo i pretio da će ga ubiti. Nismo smeli da zadremamo, da se okrenemo, da kažemo nešto jedan drugome. Vredali su nas i psovali, nazivali četnicima i slično.

U Varaždin smo stigli 5. maja u 7.00 časova ujutro. Dovedi su nas u sportsku dvoranu. Dvojica po dvojica smo izlazili iz autobusa, prolazili kroz kordon policije koja nas je pretresala. Oduzeli su mi sat, vozačku dozvolu i nešto novca. Rekli su mi da mi to sve više neće trebati. Ostao sam čist kao puška. Na ulazu smo morali da se svučemo i posle toga je počelo prvo ispitivanje. Mene su pitali za lične podatke, zatim, ko mi je bio komandant, u kojoj sam bio brigadi, da li sam bio ranjavan. Pitali su me čak i za lišajeve po koži, gledali da li imam ravne tabane. Posle toga smo išli na hladno tuširanje i oblačenje, nakon čega su nas uveli u dvoranu gde smo posedali na parket. Sedeli smo sa rukama na leđima, noge ispružene, i gledali smo u pod. To je bila naredba i nije se moglo drugačije sedeti. Pucala su nam leđa od tog položaja. Doneli su nam večeru, a posle toga su počeli sa radom. Slikali su nas i otvarali dosijea. Prvog dana nije bilo maltretiranja. Drugog dana, 6. maja, počeli su prozivati i odvoditi na saslušanje. Ostali su morali ceo dan nepomično da sede u istom položaju. Kad smo hteli u WC, tražili smo dozvolu. Kada sam ja otišao u WC, tamo su me sačekala petorica policajaca. Pretili su mi da će me ubiti, zatim šamarali, tukli rukama i šutirali. Jedan od tih koji me tukao, rekao je da je iz Iloka, da mu je brat poginuo u Vukovaru i da će ga on osvetiti. Iz WC-a su izašli isprebijani Groznica Andrija i Romanić Rade. Pozornik se šetao po sali i nadzirao da li sedimo kako nam je naredeno. U jednom trenutku nisam mogao više da izdržim od bolova, pa sam spustio ruke na pod iza leđa. Pozornik mi je prišao i šutirao me po bubrežima. Istog dana posle podne sam bio ispitan. Inspektori u civilu su me ispitivali u vezi sa 1991. godinom, gde sam se nalazio, u kojoj sam

brigadi bio i sl. Rekao sam im da sam se 15. 9. 1991. godine prehladio i razboleo, tako da sam sve vreme bio u sanitetu u Bjelanovcima i da nisam učestvovao u napadu na Pakrac i Lipik. Ispitivali su me oko sat vremena a onda su me vratili u dvoranu. Dolazila je HTV i snimala nas. Obišao nas je i Međunarodni Crveni krst. Registrovali su me pod brojem 322061.

Sedmog maja, oko 6.00 časova, došao je u salu njihov zapovednik i prozvao oko 100 ljudi, koje su odveli u nepoznatom pravcu. Vraćeni su za ručak. Izgledali su strašno. Bili su premlaćeni, izvučene košulje iz pantalona, trava na leđima. Kasnije sam saznao da su ih vodili negde na Dravu, na neku livadu, i tamo tukli, prislanjali pištolje i na druge načine maltretirali. Istog dana, oko 17.00 časova, zapovednik je ponovo došao i ovog puta prozvao oko 110 ljudi. Naredio im je da formiraju red kod WC-a. Prozvan sam i ja. Jedan je policajac dobacio: 'Treba ih sada sve na Dravi pobiti i neka plove do Beograda'. Živeo sam u strahu da će da nas izvedu napolje i likvidiraju. Drugi policajci su dobacivali da nas vode na razmenu. Međutim, onda su nam rekli da nas puštaju kući. Dozvolili su mi da idem da tražim svoj sat, ali ga nisam našao. Potrpali su nas u dva autobusa i oko 21.00 čas su nas povezli prema Zagrebu. U Pakrac smo stigli oko 23.00 časa, a zatim su nas odvezli do naselja Gavrinica i isterali iz autobusa. Pustili su nas da idemo svako svojoj kući. Bila je ponoć, mrak, ništa se nije videlo. Nisam smeo sam da idem u Šeovicu nego sam prespavao u Japagi kod prijatelja. Sutradan sam se sa porodicom upisao za odlazak u konvoju.

Ispitivanje u Bjelovaru

R. M. iz Šeovice, pripadnik 51. brigade, predao se hrvatskim snagama 4. maja 1995. godine u Šeovici. Sa ostalim muškarcima odveden je u Bjelovar.

Kad je došlo naređenje da se preda oružje, skupili smo se kod skladišta u Šeovici. Naša brigada je trebala da vrati 500 pušaka. Nas iz brigade bilo je oko 800. To su ljudi iz Kraguja, Smetlice, Kričke, iz Rugalja, Benkovca. Do podne smo predali oružje. Sporazum je bio takav da se preda oružje i da neće biti zarobljavanja. Oko 17.00 časova Hrvati su sve blokirali, zarobili nas i oterali pešice za Pakrac. Tamo su nas utovarili u autobuse. Znam da je za Bjelovar pošlo 22 autobusa i da su od toga devet otišli u Varaždin. Međunarodni Crveni krst nas je pratio sa troja ili četvora kola.

Ja sam ostao u Bjelovaru. Smestili su nas u sportsku dvoranu. Taj logor su držali vojna i civilna policija. Bilo je preko 1000 ljudi. Bilo je ljudi od 75 godina. Pokupili su sve muškarce koje su našli. Tamo sam bio 4 dana i bio sam 41. na ispitivanju. Zato sam tako kratko ostao. Prvog dana su u kupaću pretučena dvojica Srba, ne znam im imena. Neko od Hrvata je to prijavio Međunarodnom Crvenom krstu i od tada su posmatrači stalno bili u Bjelovaru. Mene su evidentirali drugog dana pod brojem 511182. Tog dana, kada su bili delagati iz Crvenog krsta, hrvatska policija nam je delila sokove.

U Bjelovaru su tukli samo neke, ljudi su bili razvrstani po činovima i najgore su prošli oficiri. Tukli su pre ispitivanja. Stevo Harambašić je dobio najviše batina. Stalno su ga vodili na ispitivanje. A u dvorani, pred nama su ga ponižavali, pljuvali i nazivali 'đenerale'. Takođe su svi komandiri bili tučeni. To se videlo po njima kada su se vraćali sa ispitivanja, bili su crni i teško su hodali. Nismo smeli da razgovaramo, ali bilo je vidljivo ko je na ispitivanju tučen. Ispitivali su nas u okružnom zatvoru. Prvo bi došli u dvoranu, izdvojili nekoliko, potrpali u kombi i odvezli. Mene su ispitali posle dva dana. Kada smo došli u okružni zatvor, prvo su nas slikali sa svih strana, kao kriminalce. Dok sam čekao u hodniku na slikanje, počeli su da tuku. Tukao me je ko god je prošao, rukama, nogama. Posle slikanja, ti koji su nas fotografisali su uzimali podatke. Popunjavali smo neke formulare i na jednom mestu morao sam da napišem da je Hrvatska lepa,

da je to moja domovina i da ja volim Hrvatsku. Tako su mi rekli da napišem i napisao sam. Na kraju su nam uzeli otisak prsta. Posle su me odveli u ćeliju da čekam. Onda su me odveli u sobu na sprat na ispitivanje. Ispitivao me neki u civilu. Visok, star oko 40 godina, smeđ, malo jače građe. Na stolu u kancelariji, ispod stakla, imao je slike Ante Pavelića. Tog dana je ispitivano nas sedam i svi smo bili u različitim sobama. Sećam se da su sa mnom bili Vukadinović Rade iz Lipika, komandir bataljona, koji je tučen, Đurić Mirko iz Pakraca, optužen da je ratni zločinac i najviše je tučen i Ostoja Pavić Braco, pre rata policajac u Pakracu, izašao je crn od batina. Taj civil me ispitivao o svačemu, kada sam počeo da ratujem, ko mi je dao pušku, u kojoj jedinici sam bio. Zanimali su ga vojni podaci. Onda mi je dao neki album sa fotografijama i pitao gde su ljudi sa slika. On me je i tukao. Tukao me je nekom letvom po glavi i po nogama. Rekao mi je da su to ubijeni hrvatski vojnici, ali ja nisam znao nikog sa tih slika. Ispitivanje je trajalo tri i po sata. Posle su me odveli opet u ćeliju i tek uveče oko 19.30 časova vratili u dvoranu.

Sutradan, 9. maja, nas sedmoricu odveli su pred prvostepeni sud. Tukli su nas od kako smo ušli u sud, u ćeliji, a onda dok su nas vodili kroz hodnike. Jedino jednog starog nisu tukli. Najgori je bio jedan Srbin Bjelačević Dušan iz Benkovaca, on je tukao više od bilo kog Hrvata. Đurića su prvog prozvali da uđe u neku sobu. Nama su naredili da stanemo licem uza zid. Rade Vukadinović nam je savetovao da ne odmičemo glave mnogo od zida da nam ne bi udarali glave o zid. On je kroz to već bio prošao. Njega su tukli dok smo tako stajali. Kad su me uveli kod sudije, više nije bilo tuče. On me je ispitivao o raznim stvarima, o tome ko me je mobilisao i o porodici, koga imam od familije. Sastavio je zapisnik i ja sam to potpisao.

Vratili su me nazad u ćeliju i oko 19.30 časova ubacili su nas u autobus. Sedeli smo unutra neko vreme, a onda su došli i izvukli dvojicu i vratili ih nazad u dvoranu. Znam da je jedan od njih, Slobodan Mađar iz Japage, kasnije izašao. Drugi je Bodograjac Ilija, komandant bataljona, ali nisam čuo šta je posle sa njim bilo.

Mi smo odvezeni u Šeovicu. To je bio 9. maj. Bilo je ukupno tri autobusa. U Šeovici je bilo gore nego u zatvoru. Domobranci su pucali oko kuća, provocirali. Tražili su oružje po kućama. Moju komšinicu Radonjić Milicu, čiji je muž invalid, pred njim i ćerkama su terali pištoljem po kući i tražili da preda snajper.

Mom bratu Đuri upali su u kuću i sve opljačkali. Mom rođaku Radonjić Stojanu uzeli su TV i rasturili traktor. Ljudima su uzimali automobile navodno zato što uz sebe nisu imali dokumenta, a mnogima su papiri ostali u zatvoru. Izašli smo posle četiri-pet dana u konvoju. Srpska policija nas je uputila u istočnu Slavoniju.

B. Z. iz Pakraca, pripadnik SVK, boravio je u zarobljeništvu u Bjelovaru od 4. do 16. maja 1995. godine:

Naš komandant Stevo Harambašić nije imao drugog izlaza, morao je da pristane da se predamo kako bi spasao nas i civile. On je sa UNPROFOR-om otišao na pregovore i tada su ga Hrvati uhapsili. Poslao nam je naredbu da se predamo, skinemo uniforme, obučemo civilno odelo i da istaknemo bele zastave na kućama. Bilo je naših vojnika koji nisu hteli da se predaju pa su pobjegli u šumu. Neki od njih su tamo zarobljeni. Hrvatska specijalna civilna policija je došla na našu liniju. Vikali su da izađemo, da se predamo. Formirali su kolonu od nas zarobljenika na glavnoj cesti prema Pakracu. Dok smo stajali u koloni, non-stop su dovodili nove ljude u kolonu. Bilo je tu starijih ljudi i invalida sa protezama. U kolonu su doveli dr Perića (72) i mog brata Gorana (29), koji je 90% invalid, te nije bio vojni obveznik. Celo popodne su pravili kolonu. Naveče je došlo oko 20-25 autobusa. Potrpali su nas u autobuse. Uglavnom su svi sedeli, što

znači da je bilo oko 50 ljudi u jednom autobusu. U mom autobusu su bili moj brat Goran i ženin otac Nikola.

U Bjelovar smo stigli negde posle ponoći 5. maja 1995. godine. Dovedi su nas u sportsku dvoranu. Na ulazu su nam naredili da se skinemo i odveli nas na kupanje. Posle toga su nas sve popisali. Tu su nas držali pripadnici hrvatske vojne i civilne policije. Nazivali su nas četnicima, psovali nas, pretili su da će nas zaklati. Dali su nam po ćebe i legli smo na parket. Tokom celog tog dana su dovodili nove zarobljenike. Bilo nas je oko 500-700. Neke su odvodili na ispitivanje, pa ih posle vraćali. Neke nisu vraćali. Neki su se vratili isprebijani. U dvorani je stalno bilo puno novinara. Sedmog ili osmog maja došao je Međunarodni Crveni krst i dobio sam karticu br. 511816. Desetog maja došao je jedan iz civilne policije. Prozvao je nas sedmoricu prema nekom spisku. Strpali su nas u maricu. Jedan mi je psovao mater četničku i pretio da će me ubiti. Odveli su nas u neku zgradu u kojoj je bilo pripadnika i civilne i vojne policije. Zatvorili su nas u podrum. Strašno je smrdelo jer je u toj prostoriji u ćošku bio poljski WC. Prozivali su nas i odvodili na ispitivanje. Mene su odveli na II sprat zajedno sa još četvoricom zarobljenika. Stražar koji nas je vodio gore, udario je svakog od nas kundakom nekoliko puta u rebra. U hodniku na II spratu smo morali da stojimo oko 30 minuta uza zid, sa rukama na leđima. Hrvati su nas iza leđa provocirali: 'Šta je Čedo, kako ti se sviđa u Hrvatskoj? Evo vam vaše države! Prodali su vas, šta ste mislili!' Jednog po jednog su uvodili kod inspektora na ispitivanje. Mene je taj inspektor u civilu ispitivao gde sam bio, šta sam radio, ko je ubio neke tamo njihove. Drao se na mene, provocirao, ali me nije tukao. Ispitivao me je oko dva sata. Odatle sam vraćen u podrum. Istog dana, 10. maja, još jednom su me ispitivali. Sedeo sam na stolici, a četvorica u civilu su me unakrsno ispitivala. Jedan od njih mi je stavljao pištolj na slepoočnicu i vrat, a zatim repetirao. Taj drugi put su me ispitivali četiri sata. Jedan me je šutnuo u rebra i ošamario. Drugi me je udario drškom od pištolja u potiljak. Ujutru 11. maja oko 8.00 ~aova vratili su me u sportsku dvoranu.

U istražni zatvor su me odveli 13. maja. Istražni sudija me je ispitivao tri dana. Oslobođili su me 16. maja. Svi mi oslobođeni stali smo u 6 ili 7 autobusa i odvezli su nas u Pakrac. Reli su nam da idemo svojim kućama. Kod kuće sam zatekao svoje. Svi su bili kod kuće.

Sedamnaestog maja išli smo se upisati za odlazak. Prvo smo morali u opštinu na razgovor. Dve hrvatske službenice su nas pitale zašto odlazimo, da li nas je neko maltretirao u zatvoru, zašto ostavljamo kuću i drugu imovinu. Tu smo dobili karticu (dozvolu) za konvoj. Niko nije mogao da pređe granicu bez te kartice. Osamnaestog maja sam sa ženom i sinom, u našoj 'ladi', otišao u konvoju u Bosansku Gradišku. Morao sam da tražim specijalnu dozvolu da izvezem auto. Četvrtog juna, u konvoju smo prešli granični prelaz kod Sremske Rače. Srpska policija nas je sproveda u istočnu Slavoniju, u Sremske Laze kod Tovarnika. Policija nam je rekla da moramo da naseljavamo prazne kuće na prvoj liniji fronta. Svađali smo se sa njima jer nismo hteli blizu prve linije u opljačkane i prazne kuće. Pretili su nam batinama. Sramota. Zar to da doživimo od našeg naroda. Pobegao sam sa ženom i detetom kod pašanca u čijoj kući još uvek živimo. Ne znam šta ćemo da radimo ovde. Pašanac živi od poljoprivrede, a mi živimo od njega.

A. M. iz Gornje Šumetice, pripadnik SVK, predao se 4. maja. Bio je zatvoren u Bjelovaru od 5. do 12. maja 1995. godine:

U Šeovici su, pred školom, odvojili muškarce od žena, dece i starih. Bilo nas je oko 700. Prvo nam se obratio predstavnik naših civilnih vlasti, ne znam ko je to bio, i rekao nam da je potpisana kapitulacija, da smo potuno nemoćni, da su Džakulu i Harambašića zatvorili. Tu je, kada smo mi stigli, već bila hrvatska civilna i vojna policija i vojska. Rekli su da žene i deca mogu da idu kući i da na prozorima i dvorištima istaknu bele krpe.

Nas muškarce su postrojili i pešačili smo 4 km do Gavrinice. Sprovodio nas je jedan Srbin koji je ratovao na hrvatskoj strani. Posmatrači su bili u Gavrinici, njih šest ili osam, obučeni u belo. Čekali smo autobuse, već je pao mrak. Rekli su nam da izbacimo sve iz džepova itd. Nas 750 autobusima su povezli za Bjelovar. Ispred sportske dvorane sačekala nas je vojna i civilna policija. Kako ko izlazi iz autobusa, policajac ga vodi u ulaz u dvoranu. Tu nam na brzinu uzimaju podatke i vode nas na kupanje. Mi onako nagi, a oni nas slikaju kamerama i ismijavaju. Posle mi je sestra u Nemačkoj rekla da je taj snimak nas golih bio na nemačkoj televiziji. Posle kupanja smo odvođeni u dvoranu, dobili smo po ćebe i svako je zauzeo svoje mesto. Na tribinama su bili stražari.

Šestog maja sam ispitivan u nekom MUP-u. Ispitivao me je neki civil. Prozivali su u dvorani po dvanaest ljudi, imenom i prezimenom. Tog dana, kada sam ja bio ispitivan, takođe nas je bilo dvanaest. Svi su mi bili nepoznati. Strpali su nas u maricu i onda uterali u neki haustor i odatle kroz neki ulaz u ćeliju. Ja nisam tučen, ali mislim da samo ja nisam tučen, ne znam iz kog razloga sam prošao dobro. Tukli su na ispitivanju. Ispitivali su nas pojedinačno. Taj koji je mene ispitivao bio je dobar. Rekao je da se zove Anta, da je iz mesta Gaj, opština Pakrac. Pitao me je gde mi je lovački karabin. Ja sam ga zaista imao, bio sam lovac. Ispitivao me je oko tri sata. Vraćen sam nazad u ćeliju. Tu me je jedan htio tući, ali je drugi rekao: 'Nemoj njega, on je obrađen'. Dok sam sedeo u ćeliji, čuo sam kako tuku druge. Neki od ovih dvanaest koji su bili sa mnom na ispitivanju vratili su se prebijeni. Nisam mnogo pričao sa njima, ali je jedan rekao da su ga tukli letvom.

Osmog maja su me odveli u Vrhovni vojni sud. Sudija mi je rekao da je 1991. godine za mnom izdata poternica zbog pobune protiv države. Bili smo u sobi ja, sudija i zapisničar, žena. Nisu imali dokaze da sam digao ustanak. Pre nego me je ispitao, rekao mi je da imam pravo na advokata, ponudio mi je telefon da ga pozovem. Ja nisam znao nikoga niti sam se osećao krivim i rekao sam da mi advokat ne treba. Ispitivao me je po izjavi iz policije. Potpisao sam na četiri mesta. Jedina tortura koja je tu postojala je što smo pre i posle ispitivanja morali nepomično da stojimo satima u hodniku licem okrenutim ka zidu. Moj brat, koji je sve vreme bio sa mnom, je prilikom ispitivanja u sudu morao u hodniku da čučne i da drži ruke ispred sebe. Pri tom su mu vikali: 'Al smrdiš majku ti četničku!'

U dvorani nije bilo tuče. Međunarodni Crveni krst je došao drugog dana. Ljudi su tučeni samo u prolazu i prilikom ispitivanja u policiji. Video sam mnoge koji su bili crni od batina. Jedan od najgore tučenih je Joco Prokopić. Vođen je na ispitivanje više puta dnevno, ostao je posle mene u zatvoru i čuo sam da je još uvek tamo. Luka Krajinović je isto tako više puta dnevno vođen i čuo sam da je umro od batina. Popadić Peri su polomili četiri rebra. Dobrić Borivoja, mog komandanta, nisam video, ali sam čuo da ne može da hoda. Video sam i da je Harambašić vođen više puta, ali ne znam, nisam bio blizu njega, pa ne znam da li je tučen. Ne znam mu ime, ali znam da je iz Glavice kod Bučja, pretučen je toliko da je jedva vukao noge. Pretučen je i Vidović Ljuban iz sela Čagliće, Mišo Krajinović iz sela Kusunje, zatim Arsenić Miloš iz Gornje Šumetice, Mandić Milutin, takođe iz Šumetice, i njegov stric Milutin. Sa nama u dvorani je bio i doktor Perić koji nije tučen, ali je to star čovek, ima možda i preko 70 godina, čuveni dečji lekar koji je živio u Gavrinici. Hteli su da ga puste posle nekoliko dana, ali je on zahtevao da ostane dok su i ostali zatvorenici tu. Ostao je posle mene.

Dvanaestog maja sam pušten. Pun je bio autobus oslobođenih. Dok su nas vozili, nekoliko stražara su sve vreme puta tukli Srbijana Željka i Pletkapu Stevana.

Napuštanje Hrvatske

Žene i deca, izbegli u Šeovicu, nakon hapšenja muškaraca ostali su u Šeovici do 12. maja. O tim danima T. L. kaže:

Izlazili smo samo ujutro po kruh i dva puta po pomoć, kada nas je UNHCR pozvao da dođemo. Nastojali smo da ne šetamo po cesti. Bilo nas je strah, hrvatski policajci i vojnici su bili svuda okolo i stalno su nas provocirali. Pevali su četničke pesme, psovali nam majku četničku, dobacivali mlađim ženama, pucali su dok prolazimo cestom. Govorili su da su i njihova deca ginula od naših granata. U delu Šeovice, gde smo mi bili, nije bilo srušenih kuća, granate su tu padale najviše kraj ceste. Vojnici su ulazili u kuće i tražili pare. Videla sam jednu ženu, ne znam joj ime, koja se žalila kako su joj upali u kuću, šamarali su je dok im nije dala sve pare i zlato koje je imala. Išla je da se žali civilnim vlastima i ne znam šta je dalje bilo. Jedna baka se žalila da su je šamarali, tražili pare i oružje. Nije imala. Kada su videli da nema ništa, udarili su je još par puta i otišli. Jednog dana u našu kuću su upali šest-sedam vojnika. Tražili su oružje i sve su pretresli. Nisu uzeli ništa iz kuće. Našli su u štali bombe, puške, municiju, vojne uniforme. Rekli su da će nas izbaciti, da će nam ubiti muževe i da će nas pobiti, a mi smo rekli da to rasprave sa gazdaricom kuće, da smo mi izbegli i da ne znamo ništa šta je u štali. Gazdarica se zvala Prodanović Jela, a njenog muža Branka i tri sina su već bili pokupili 4. maja. Oni su sa gazdaricom nešto raspravljali, čula sam da ona govori kako ni sama ne zna šta je u štali, da su tu vojnici spavali i da ne zna šta su za sobom ostavili. Nisu je maltretirali.

Službenici hrvatske vlade su u jednoj kući organizirali dobijanje domovnica. Svi smo morali da odemo da se tamo prijavimo. Bio je ogroman red. Neki iz hrvatske vlasti, civili, obavljali su razgovor sa nama, po petnaestak minuta sa svakim. Mene su pitali šta imamo od imovine, da li imamo kuću, zašto smo bežali, koliko imamo zemlje, zašto hoćemo da odemo iz Hrvatske, zašto nećemo domovnicu. Govorili su da nam oni garantiraju bezbednost. Moj muž je već bio pušten na slobodu i našao nas je tako da smo zajedno bili na tom razgovoru. Evidentirali su nas i u UNHCR-u. Dvanaestog maja smo u konvoju otišli u Gradišku. Tamo su nas premestili u nove autobuse i odvezli u Laktaše. Tu smo bili do 19. maja. U Laktašima je organizovan konvoj za istočnu Slavoniju i rekli su nam da posle ko hoće može ići u Srbiju a ko hoće može na Kosovo. U istočnoj Slavoniji srpska policija nas je sprovela u Tenje, gde se nalazila linija razdvajanja. Tražili su da tu ostanemo. Nismo hteli.”